

Vzorový environmentálny školský vzdelávací program pre ZŠ

Richard Medaľ a kolektív

**Vydanie publikácie je financované z prostriedkov štátneho rozpočtu,
prostredníctvom finančného príspevku Ministerstva výstavby
a regionálneho rozvoja SR**

Vzorový environmentálny školský vzdelávací program pre ZŠ

Richard Medal a kolektív

Zostavovateľ: Mgr. Richard Medal

Autorský tím:

**Mgr. Daniela Beníčková
Mgr. Janka Dorotová
Mgr. Ana Chvílová
PaedDr. Jana Kramárová
PaedDr. Beáta Kropilová
Ing. Danka Palkechová
Ing. Alena Pohorencová
Mgr. Monika Porošinová
Mgr. Eva Štroffeková
Ing. Gabriela Tánová
Mgr. Mária Turčanová**

Obsah

O Euroregióně Bílé – Biele Karpaty	1
1. Úvod	4
2. Povinné environmentálne minimum	5
2.1 Prierezová téma EnvV v znení pre 1. stupeň ZŠ	5
2.2 Prierezová téma EnvV v úplnom znení pre 2. stupeň ZŠ	5
2.3 Ideový a obsahový základ Prierezovej témy EnvV	11
3. Environmentálny Školský vzdelávací program	14
3.1 Základné identifikačné údaje školy	14
3.2 Charakteristika ŠkVP	17
3.3 Školský učebný plán	19
3.4 Učebné osnovy	19
4. Možné organizačné formy a metódy začlenenia PT EnvV do ŠkVP	25
4.1 Samostatný predmet	25
4.2 Kurz EnvV	25
4.3 Projektové vyučovanie	26
4.4 EnvV ako súčasť jedného či viacerých predmetov	26
4.5 Semináre, exkurzie, besedy, expedície...	26
4.6 Kombinácia uvedených foriem	26
5. Systém monitoringu a evaluácie v ŠkVP	27
5.1 Priebežné hodnotenie žiaka	28
5.2 Priebežné hodnotenie učiteľa	29
5.3 Hodnotenie nových postupov	29
6. Vzdelávanie k udržateľnému rozvoju	32
7. Slovo na záver	35
8. Užitočné kontakty a informácie	36

O Euroregióně Bílé-Biele Karpaty

Založení združení Euroregión Bílé-Biele Karpaty

Združení ER BBK vzniklo podpisáním zakladatelské zmluvy cezhraničného združení 30. 7. 2000 a registráciou na Krajskom úrade v Trenčine dňa 28. 9. 2000 ako záujmové združenie právnických osôb.

Zakladateľmi sú dve združenia právnických osôb:

Region Bílé Karpaty so sídlom v Zlíne a Región Biele Karpaty so sídlom v Trenčine. Členskú základňu oboch národných združení tvoria subjekty z troch sektorov – verejnej správy, podnikateľského sektora a mimovládnych organizácií.

Územne je Euroregión Bílé-Biele Karpaty totožný s vyššími územnými celkami na oboch stranách hranice a pokrýva kraj Trenčín a Zlín, čo predstavuje 8 465,5 km², cca 1 190 528 obyvateľov (k 31. 12. 2005) a dĺžka hranice je 120 km.

Od 18. 10. 2000 sa Euroregión Bílé-Biele Karpaty stal členom Asociácie európskych prihraničných regiónov (AEBR) so sídlom v Gronau (SRN). Od roku 2005 je členom len slovenská časť ER BBK, t. zn. Región Biele Karpaty.

Poslanie združení Euroregión Bílé-Biele Karpaty

Poslaním združení Euroregión Bílé-Biele Karpaty (ER BBK) je všestranný rozvoj cezhraničného regiónu zahŕňajúceho územie pôsobenia združení Región Biele Karpaty, Slovenská republika a územie združení Region Bílé Karpaty, Česká republika a vytváranie podmienok na vzájomné spoznávanie, kooperáciu a koordináciu činnosti v nasledovných oblastiach a aktivitách:

- životné prostredie a priestorové plánovanie
- poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo
- doprava, komunikácie a technická infraštruktúra
- ekonomika, zamestnanosť, ľudské zdroje
- zdravotnícka a sociálna starostlivosť
- školstvo, výskum, kultúra
- vzdelávacia, informačná a publikačná činnosť
- organizovanie seminárov a konferencií
- civilná ochrana, požiarna ochrana a záchranná služba
- občianska spoločnosť
- spolupráca s ďalšími euroregiónmi

Ciele združenia Euroregión Biele-Biele Karpaty

1. Rozvoj združenia ER BBK

- ➔ zázemie pre spoločné pracovné skupiny a tímy regionálnych odborníkov na realizáciu nosných programov a projektov,
- ➔ implementácia **Spoločného programového dokumentu ER BBK o cezhraničnej spolupráci na roky 2007 – 2013**,
- ➔ spolupráca s euroregionálnymi združeniami v SR a ČR, Slovensko – českou/Česko – slovenskou medzivládnu komisiou a ministerstvami zastrešujúcimi cezhraničnú spoluprácu,
- ➔ spolupráca s regionálnou samosprávou a regionálnymi rozvojovými agentúrami.

2. Rozvoj aktivít sociálnych, ekonomických, spoločenských a prezentácia ER BBK

- ➔ informačná, poradenská, programová a projektová pomoc záujemcom z územia ER BBK,
- ➔ platforma riešenia cezhraničných problémov prioritných oblastí – komplexná starostlivosť o ľudské zdroje, životné prostredie, rozvoj cestovného ruchu,
- ➔ aktívna účasť na projektoch sociálnych partnerov a budovaní špecializovaných sietí,
- ➔ propagácia aktivít územia.

3. Medzinárodná spolupráca

- ➔ aktívne členstvo v Asociácii európskych prihraničných regiónov,
- ➔ partnerstvá s regiónmi a prihraničnými regiónmi spoločenstva.

Spoločný programový dokument ER BBK

Rámcovým programom pre činnosť ER BBK je ***Spoločný programový dokument ER BBK o cezhraničnej spolupráci na roky 2002 – 2006 a na roky 2007 – 2013 (SPD ER BBK)***.

Na realizáciu priorít a opatrení SPD ER BBK a rozvoj partnerstva vznikli postupne cezhraničné pracovné skupiny ER BBK:

- Programová pracovná skupina SPD ER BBK
- Cezhraničný odborný tím pre rozvoj cestovného ruchu
- Cezhraničný odborný tím pre rozvoj zamestnanosti
- Základný tím programu Posilnenie líderských schopností žien vidieckych komunít
- Základný tím programu VITRUM PRO FUTURUM
- Cezhraničný odborný tím pre životné prostredie

V nadväznosti na SPD ER BBK bol v roku 2007 pripravený ďalší programový dokument ***Návrh priorít environmentálnej stratégie ER BBK (NPES ER BBK)***.

Jadro dokumentu – kapitola Návrh priorít environmentálnej stratégie Euroregiónu Bílé-Biele Karpaty na roky 2007 – 2013 je rozdelená na tri prioritné osi:

- Environmentálna výchova a osвета
- Ochrana prírody a krajiny
- Ostatné zložky životného prostredia

Región Biele Karpaty realizáciou projektu ***Modelový environmentálny školský vzdelávací program*** zabezpečil naplnenie Cieľa 1 ***Vytvorenie a zavedenie modelového kurzu regionálnej a environmentálnej výchovy a vzdelávania pre základné školy, stredné školy a vysoké školy***.

Cezhraničná spolupráca s českými partnermi a transfer know – how umožňuje postupné odstraňovanie disparít v prihraničných regiónoch v oblasti environmentálneho vzdelávania, vytváranie odborného potenciálu pre environmentálne vzdelávanie, získavanie vzájomných kontaktov, napojenie na medzinárodné aktivity a v neposlednom rade aj zviditeľnenie ER BBK.

1. Úvod

Táto publikácia vznikla ako odozva na aktuálne potreby škôl v čase vytvárania a overovania školských vzdelávacích programov v prostredí nového školského zákona, prijatého na jar 2008. Základnou ambíciou autorského tímu je pomôcť kolegom zo základných škôl pri vytváraní Školských vzdelávacích programov, s rôznou mierou a s rôznymi formami včleňovania environmentálnych prvkov do školskej praxe. Radi by sme však boli, keby sa nám podarilo tému spracovať nadčasovo – tak, aby bola publikácia inšpiráciou aj pre časy, keď budú školský zákon a prax tvorby a realizácie školských vzdelávacích programov už zabehnuté.

„Problém zachovania života na Zemi sa stáva globálnym problémom. Cieľom prierezovej témy Environmentálna výchova je prispieť k rozvoju osobnosti žiaka tak, že v oblasti vedomostí, zručností a schopností nadobudne schopnosť chápať, analyzovať a hodnotiť vzťahy medzi človekom a jeho životným prostredím na základe poznania zákonov, ktorými sa riadi život na Zemi; poznať a chápať súvislosti medzi vývojom ľudskej populácie a vzťahom k prostrediu v rôznych oblastiach sveta; pochopiť súvislosti medzi lokálnymi a globálnymi problémami a vlastnú zodpovednosť vo vzťahu k prostrediu.“

Toľko citát z platného Štátneho vzdelávacieho programu (pre stupeň ISCED 2, str. 21). Žiadna iná prierezová téma v Štátnom vzdelávacom programe nie je uvedená naliehavejšie. Nechceme tým znižovať význam ostatných prierezových tém, iba vysvetliť, prečo sme sa zamerali práve na environmentálnu výchovu, a na jej príklade prispeli k diskusii o mieste, význame a metodológii prierezových témobecne.

2. Povinné environmentálne minimum v SR

Povinné minimum environmentálnej výchovy pre každú základnú školu, je štátom definované v Štátnom vzdelávacom programe – vo forme Prierezovej témy Environmentálna výchova (PT EnvV).

2.1 Prierezová téma EnvV v znení pre 1. stupeň ZŠ

Environmentálna výchova je prierezová téma, prelína sa všetkými predmetmi, ale najmä prírodovedou, vlastivedou, pracovným vyučovaním, etickou výchovou. Cieľom je prispieť k rozvoju osobnosti žiaka tak, že v oblasti vedomostí, zručností a schopností dokáže vnímať vzťahy medzi človekom a jeho životným prostredím vo svojom okolí, ale uvedomovať si aj dôležitosť vnímania životného prostredia a jeho ohrozenia na celom svete. Dôležité je, aby žiaci získali vedomosti ale aj zručnosti, ktorými môžu pomáhať životnému prostrediu jednoduchými činnosťami, ktoré sú im primerané a vhodné pre nich - chrániť rastliny, zvieratá, mať kladný vzťah k domácim zvieratám ale aj k zvieratám v prírode.

Organizačne je vhodné ju začleniť do viacerých predmetov jednotlivými témami, alebo urobiť kurzovou formou, napríklad jeden týždeň zamerať na environmentálnu výchovu – s teoretickou a praktickou časťou. (Štátny vzdelávací program, ISCED 1.)

2.2 Prierezová téma EnvV v úplnom znení pre 2. stupeň ZŠ

Environmentálna výchova vedie žiakov ku komplexnému pochopeniu vzájomných vzťahov medzi organizmami a vzťahom človeka k životnému prostrediu. Ide o rozvíjanie a najmä pochopenie nevyhnutného prechodu k udržateľnému rozvoju spoločnosti, ktorý umožňuje sledovať a uvedomovať si dynamicky sa vyvíjajúce vzťahy medzi človekom a prostredím, kde sú vzájomne prepojené aspekty ekologické, ekonomické a sociálne.

Na realizácii prierezovej témy sa podieľajú viaceré vzdelávacie oblasti (vyučovacie predmety). Vzájomným prepojením, rozšírením, upevňovaním a systematizáciou vedomostí, špeciálnych návykov a zručností upozorňujeme žiakov na súvislosti medzi poznatkami, ktoré si už osvojili na pochopenie problematiky zo širšieho pohľadu. Len tak dokážu skutočne pochopiť globálne problémy. Pochopenie je základnou podmienkou aktívneho prístupu žiakov k efektívnej ochrane a udržateľnému stavu životného prostredia.

Prierezové témy sú dôležitým prvkom vo vzdelávaní a podieľajú sa na utváraní a rozvíjaní kľúčových kompetencií predovšetkým v oblasti postojov a hodnôt.

Vzdelávacia oblasť „Príroda a spoločnosť“ poskytuje ucelený elementárny pohľad na okolitú prírodu a prostredie. Učí pozorovať, citlivo vnímať a hodnotiť konanie ľudí vo vzťahu k životnému prostrediu. V maximálnej miere využíva priame pozorovanie žiakov okolitého prostredia, ktoré výrazne ovplyvňuje emocionálnu stránku osobnosti jedinca.

Vzdelávacia oblasť „Človek a príroda“ zdôrazňuje pochopenie objektívnej platnosti základných prírodných zákonitostí, dynamických súvislostí od ekosystémov po biosféru ako celku, postavenie človeka v prírode a komplexnú funkciu ekosystémov vo vzťahu k ľudskej spoločnosti. Vzdelávacia oblasť „Človek a spoločnosť“ a „Človek a hodnoty“ sa zameriava na súvislosti medzi ekologickými, technicko - ekonomickými a sociálnymi prístupmi k riešeniu problematiky a poukazuje na ďalšie princípy udržateľnosti rozvoja (medzil'udské vzťahy, spolupráca v rozmanitosti, odstraňovanie chudoby, chorôb, znižovanie rozdielov medzi ľuďmi, zaistenie dôstojného života ľudí).

Vzdelávacia oblasť „Zdravie a pohyb“ rieši problematiku vplyvu prostredia na vlastné zdravie a na zdravie iných. V súvislosti s problémami súčasného sveta poukazuje aj na dôležitosť starostlivosti o životné prostredie pri organizovaní masových športových podujatí.

Dôležitú úlohu v prierezovej téme zastupujú informačno - komunikačné technológie, ktoré umožňujú využívať aktuálne údaje o stave životného prostredia a možnosť simulovať určité udalosti. Komunikačné technológie podnecujú záujem o spôsoby riešenia ekologických problémov, umožňujú nadväzovať kontakty v tejto oblasti a vymieňať si informácie v rámci republiky, krajín EÚ a sveta.

Vzdelávacia oblasť „Umenie a kultúra“ poskytuje mnoho príležitostí na zamyslenie sa nad vzťahom človeka a životného prostredia, na uvedomenie si prírodného a sociálneho prostredia ako zdroja inšpirácie pre vytváranie kultúrnych a umeleckých hodnôt a na vnímanie estetických kvalít životného prostredia.

Prínos environmentálnej výchovy k rozvoju osobnosti žiaka

V oblasti vedomostí, zručností a schopností :

- *schopnosť chápať, analyzovať a hodnotiť vzťahy medzi človekom a jeho životným prostredím na základe poznania zákonov, ktorými sa riadi život na Zemi;*
- *poznať a chápať súvislosti medzi vývojom ľudskej populácie a vzťahom k prostrediu v rôznych oblastiach sveta;*
- *schopnosť pochopiť súvislosti medzi lokálnymi a globálnymi problémami a vlastnú zodpovednosť vo vzťahu k prostrediu;*
- *poskytovať vedomosti, zručnosti a návyky, ktoré sú nevyhnutné pre každodenné konanie a postoje človeka k životnému prostrediu;*
- *rozvíjať spoluprácu pri ochrane a tvorbe životného prostredia na miestnej, regionálnej a medzinárodnej úrovni;*
- *pochopiť sociálne a kultúrne vplyvy, ktoré determinujú ľudské hodnoty a správanie, vedomie individuálnej zodpovednosti za vzťah človeka k prostrediu ako spotrebiteľa a výrobcu;*
- *vedieť hodnotiť objektivnosť a závažnosť informácií o stave životného prostredia a komunikovať o nich, racionálne ich obhajovať a zdôvodňovať svoje názory a stanoviská;*
- *schopnosť využívať informačné a komunikačné technológie a prostriedky pri získavaní a spracúvaní informácií, ako aj prezentácii vlastnej práce;*

V oblasti postojov a hodnôt:

- *vnímať život ako najvyššiu hodnotu;*
- *pochopiť význam udržateľného rozvoja ako pozitívnej perspektívy ďalšieho vývoja ľudskej spoločnosti;*
- *posilňovať pocit zodpovednosti vo vzťahu k živým organizmom a ich prostrediu;*
- *podporovať aktívny prístup k tvorbe a ochrane životného prostredia prostredníctvom praktickej výučby;*
- *posilňovať pocit zodpovednosti vo vzťahu k zdravému životnému štýlu a k vnímaniu estetických hodnôt prostredia;*
- *schopnosť vnímať a citlivo pristupovať k prírode a prírodnému a kultúrnemu dedičstvu;*
- *prehľbovať, rozvíjať a upevňovať hodnotový systém v prospech konania k životnému prostrediu;*
- *rozvíjať schopnosť kooperovať v skupine, deliť si úlohy, niesť zodpovednosť;*

Tematické okruhy a uplatnenie Prierezovej témy EnvV v Školskom vzdelávacom programe

Ochrana prírody a krajiny:

Les (význam lesa, funkcia lesného ekosystému, les v našom prostredí, vzájomné vzťahy v ekosystéme lesa, negatívne dôsledky odlesňovania na životné prostredie), pole (význam, zmeny krajiny vplyvom činnosti človeka, spôsoby hospodárenia na poli, okolie polí), vodné zdroje (ľudské aktivity spojené s vodným hospodárstvom, hospodárenie s vodou), more (druhovú rozmanitosť, význam pre biosféru, morské riasy a kyslík, cyklus oxidu uhličitého), tropický dažďový prales (druhovú rozmanitosť, miznutie tropických dažďových pralesov a ich následky na ekologickú rovnováhu Zeme); ľudské sídlo – mesto – dedina (umelý ekosystém, jeho funkcia a vzťah k okoliu, aplikácia na miestne podmienky, urbanizácia - vplyv na prírodu a krajinu), kultúrna krajina (pochopenie dôsledkov rozhodnutí a činnosti ľudí v minulosti na súčasný stav životného prostredia);

Zložky životného prostredia:

Voda (význam vody, kolobeh vody, ochrana jej čistoty, ohrozovanie vôd, pitná voda u nás a vo svete, čistenie odpadových vôd, spôsoby riešenia), ovzdušie (význam pre život na Zemi, klimatické zmeny, zdroje znečistenia, čistota ovzdušia), pôda (význam pôdy pre život na Zemi, ochrana pôdy, dôsledky erózie, znečisťovanie pôdy – odpadové skládky, priemysel, poľnohospodárstvo), zachovanie biodiverzity (význam druhej rozmanitosti pre zachovanie biologickej rovnováhy na Zemi a jej ochrana);

Prírodné zdroje, ich využívanie, ochrana:

Význam prírodných zdrojov pre človeka, obnoviteľné prírodné zdroje, neobnoviteľné prírodné zdroje, racionálne využívanie prírodných zdrojov vo vzťahu k udržateľnému rozvoju, využívanie alternatívnych zdrojov energie;

Ľudské aktivity a problémy životného prostredia:

Polnohospodárstvo a životné prostredie, doprava a životné prostredie (význam, vývoj, energetické zdroje dopravy a ich vplyv na prostredie, druhy dopravy a ekologická záťaž, doprava a globalizácia), priemysel a životné prostredie (priemyselná revolúcia a demografický vývoj, vplyv priemyslu na prostredie, spracovávané materiály a ich pôsobenie na životné prostredie, vplyv právnych a ekonomických nástrojov na vzťah priemyslu k ochrane životného prostredia, priemysel a udržateľný rozvoj spoločnosti), odpady a spôsoby hospodárenia s odpadmi (odpady a príroda, princípy a spôsoby hospodárenia s odpadmi, druhy odpadu, likvidácia, triedenie, recyklovanie odpadu), ochrana prírody a kultúrnych pamiatok (význam ochrany prírody a kultúrnych pamiatok, ochrana mestských pamiatok zaradených do zoznamu Svetového dedičstva, právne riešenie u nás , v EÚ a vo svete), zmeny v krajine (dôsledky urbanizácie – narušovanie prírodných ekosystémov, záber poľnohospodárskej pôdy, územné plánovanie z hľadiska ochrany životného prostredia), dlhodobé programy zamerané na zvyšovanie ekologického vedomia ľudí (Agenda 21, Deň Zeme, Deň životného prostredia OSN...);

Vzťah človeka k prostrediu:

*Naše mesto, obec (prírodné zdroje, ich pôvod, spôsoby využívania a riešenia odpadového hospodárstva, príroda a kultúra nášho okolia a jej ochrana), náš životný štýl (spotreba vecí, energie, odpady, vplyv na prostredie), lokálne a globálne ekologické problémy (príklad problému, jeho príčina, dôsledok, súvislosť, možnosti a spôsoby riešenia, vlastný názor, jeho zdôvodnenie a prezentácia), prostredie a zdravie (kvalita života, rozmanitosť vplyvov prostredia na zdravie, možnosti a spôsoby ochrany zdravia, environmentálne zdravie), nerovnomernosť života na Zemi (rozdielne podmienky prostredia a rozdielny spoločenský vývoj na Zemi, príčiny a dôsledky globálnych ekologických problémov a princípy udržateľnosti rozvoja).
(Štátny vzdelávací program, ISCED 2.)*

2.3 Ideový a obsahový základ Prierezovej témy EnvV sa uplatní

v Školskom vzdelávacom programe na úrovni ISCED I. predovšetkým vo:

- vzdelávacej oblasti Príroda a spoločnosť (v predmetoch prírodoveda, vlastiveda)
- vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty (etická/náboženská výchova)
- vzdelávacej oblasti Človek a svet práce (pracovné vyučovanie)
- prierezovej témy Osobnostný a sociálny rozvoj
- prierezovej témy Mediálna výchova
- prierezovej témy Ochrana života a zdravia
- prierezovej témy Tvorba projektu a prezentačné zručnosti;

v Školskom vzdelávacom programe na úrovni ISCED II. predovšetkým v rámci:

- vzdelávacej oblasti Človek a príroda (v predmetoch fyzika, chémia, biológia)
- vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť (v predmetoch dejepis, geografia a najmä občianska výchova)
- vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty (etická/náboženská výchova)
- vzdelávacej oblasti Človek a svet práce (svet práce, technika)
- vzdelávacej oblasti Umenie a kultúra (výchova umením)
- prierezovej témy Osobnostný a sociálny rozvoj
- prierezovej témy Mediálna výchova
- prierezovej témy Ochrana života a zdravia
- prierezovej témy Tvorba projektu a prezentačné zručnosti.

Pozn.:

Nadpredmetové osnovy Environmentálna výchova pre základné školy a stredné školy, platné v minulom období, sú v plnej miere nahradené práve Prierezovou témou Environmentálna výchova (citujeme z vysvetľujúceho listu Štátneho pedagogického ústavu z 3. 9. 2008):

„Pedagogický dokument „Učebné osnovy environmentálnej výchovy č. 645/1996 – 15 zo dňa 15.04.1996“ je neplatný od 01.09.2008.

Od 01.09.2008 je v platnosti prierezová téma Environmentálna výchova, ktorá je súčasťou Štátneho vzdelávacieho programu.

Prierezovú tému Environmentálna výchova možno realizovať vo výchovno-vyučovacom procese rôznym spôsobom:

- zaradenie prierezovej témy do obsahu jednotlivých učebných predmetov tak, aby sa obsah predmetu nemenil, ale bol rozšírený o environmentálny aspekt;*
- vytvorenie nového samostatného predmetu Environmentálna výchova. Vyučovacie hodiny na predmet sa získajú pridelením z rozširujúcich hodín v jednotlivých ročníkoch. Pri tvorbe obsahu nového predmetu treba vychádzať z obsahu prierezovej témy a mať na zreteli rozvíjanie kľúčových kompetencií žiakov;*
- formou kurzu alebo školení.“*

Do Školského vzdelávacieho programu sa teda zaraďujú environmentálne prvky minimálne v rozsahu danom Prierezovou témou EnvV. V tejto otázke sa budú školy pravdepodobne výrazne líšiť - akým spôsobom tému spracujú a ako sa v každodennej školskej praxi environmentálne témy či prvky environmentálnej výchovy uplatnia.

Z praxe posledných desiatich rokov je totiž známe (a Štátnou školskou inšpekciou aj zdokumentované), že environmentálna výchova v danom rozsahu nadpredmetových osnov Environmentálne minimum bola na mnohých školách iba formálna a neefektívna, hoci s požiadavkou prieniku do všetkých predmetov. Na druhej strane sú známe školy, kde pôsobilo a pôsobí “environmentálne osvietené” vedenie alebo pedagóg – koordinátor environmentálnej výchovy – nadšený pre vec a schopný zapojiť do zmysluplných environmentálnych aktivít aj ostatných kolegov.

“Sklz” k formálnosti však hrozí naďalej i v prostredí nového školského zákona. Aj to je dôvod, prečo Vám ponúkame túto príručku a osvedčené príklady zo školskej praxe.

Školský zákon umožňuje zahrnúť do výchovno-vyučovacieho procesu aj ďalšie idey a témy, ktoré sú pre efektívnu environmentálnu výchovu podstatné. Niektoré také témy je možné si „vypožičať“ z obsahu iných prierezových tém (napríklad tematický celok „pohyb a pobyt v prírode“ s cieľom „pripraviť každého jednotlivca na život v prostredí, v ktorom sa nachádza aj prostredníctvom pohybu a pobytu v prírode“ v rámci prierezovej témy Ochrana života a zdravia). Ďalšie si možno zdefinovať a doplniť iniciatívne na úrovni jednotlivých škôl a ich školských vzdelávacích programov.

Na tomto mieste pripomíname potrebu reflektovať miestne a regionálne charakteristiky či environmentálne problémy.

Na základe skúseností autorského tímu navrhujeme tiež doplniť (resp. upraviť) Prierezovú tému Environmentálna výchova v ŠkVP:

- ⇒ ochrana zvierat (v zmysle zásad humánneho prístupu k zvieratám, welfare zvierat a pod.)
- ⇒ ekosystém morí a oceánov
- ⇒ konzumný spôsob života ako protiklad filozofii trvalo udržateľného rozvoja – vhodné a nevhodné vzorce správania sa človeka k prostrediu, udržateľná spotreba, dobrovoľná skromnosť, ekologická stopa
- ⇒ medzi zložkami životného prostredia chýba biota
- ⇒ zachovanie biodiverzity – skôr patrí do kapitoly Ľudské aktivity a problémy životného prostredia
- ⇒ indikátory trvalo-udržateľného rozvoja (OSN a iné)
- ⇒ vplyv poľnohospodárstva na životné prostredie, ekologické vs. konvenčné poľnohospodárstvo, potravinová bezpečnosť v ekologických a zdravotných súvislostiach
- ⇒ pozitívne príklady zmien v pro-environmentálnom správaní jednotlivca v poľnohospodárstve a v priemysle (z domova aj zo zahraničia)

Zo skúseností štyroch ročníkov projektu Zelená škola / EcoSchools v slovenských školách sú veľmi podstatné nasledovné životné zručnosti – kompetencie:

- ⇒ citové/citlivé vnímanie sveta
- ⇒ úcta k životu v akejkoľvek forme, úcta k Zemi
- ⇒ pokora
- ⇒ uvedomelá skromnosť, striedmosť
- ⇒ systémové myslenie (chápanie príčinných súvislostí)
- ⇒ kritické myslenie
- ⇒ zodpovedné konanie, zodpovednosť za vlastné činy
- ⇒ aktívne občianstvo

Čo sa efektívnych (a praxou overených) metód týka, Env-ŠkVP by mal plánovať určite aj:

- ⇒ praktické vyučovanie v teréne (v čo najväčšej miere)
- ⇒ dôraz na praktické činy v prospech životného a prírodného prostredia
- ⇒ cieľavedomý plán znižovania ekologickej stopy školy

Tieto kompetencie v štátom stanovenom environmentálnom minime chýbajú – mali by sa však objaviť v Školskom vzdelávacom programe, ktorý má ambíciu byť pro-environmentálny.

3. Environmentálny Školský vzdelávací program

V tejto kapitole nájdete námety pre zapracovanie environmentálnej výchovy do konkrétnych častí dokumentácie ŠkVP v nadstavbovej podobe – a to aj z pohľadu stanovovania cieľov, tak aj v zmysle obsahu a foriem výchovno-vyučovacieho procesu.

Dôraz na pro-environmentálne témy nad rámec štátom stanoveného minima je výzvou pre všetky slovenské školy. V prvom rade pôjdu touto cestou najpravdepodobnejšie školy zapojené do medzinárodného projektu Zelená škola/EcoSchools (www.zelenaskola.sk).

Pre zjednodušenie nazvaný Environmentálny ŠkVP (Env-ŠkVP) sa v samotnom dokumente ŠkVP odzrkadlí v nasledovných kapitolách (príklady sú uvedené v úvodzovkách a kurzívou):

3.1 v kapitole Základné identifikačné údaje školy

3.1.2 Charakteristika žiakov:

„záujem žiakov a ich rodičov o environmentálne témy, o zdravé a environmentálne prijateľné prostredie školy a školského areálu sa logicky odzrkadľuje na pro-environmentálnej profilácii školy...“

3.1.3 Charakteristika pedagogického zboru:

„...orientácia školy na ďalšie vzdelávanie pedagógov v oblasti environmentálnej výchovy a vzdelávania k udržateľnému rozvoju...“

„...koordinátori environmentálnej výchovy osobitne pre 1. stupeň a osobitne pre 2. stupeň základných škôl majú štatút poradcov vedenia školy (resp. sú členmi širšieho vedenia školy)...“

Náplň práce koordinátora environmentálnej výchovy na škole:

- vytýčenie cieľov EnvV v podmienkach konkrétnej školy
- príprava dlhodobého programu environmentálnej výchovy a vzdelávania
- spolupráca pri tvorbe ŠkVP + aktívna implementácia Prierezovej témy EnvV do všetkých školských pedagogických dokumentov
- príprava každoročného realizačného plánu environmentálnej výchovy a vzdelávania (ročného plánu práce EnvV)
- iniciácia a koordinácia aktivít kolegov, pedagógov v zmysle schváleného plánu práce EnvV, v oblasti vyučovacieho, mimovyučovacieho aj mimoškolského procesu
- motivácia kolegov pedagógov, ako aj nepedagogických zamestnancov školy k plneniu plánu práce EnvV
- metodický konzultačný servis pre kolegov vo veciach implementácie prierezovej témy EnvV do jednotlivých predmetov (vrátane proaktívneho vyhľadávania ďalších medzipredmetových súvislostí a vzťahov)
- správa špecializovanej knižnice k EnvV, distribúcia literatúry, informácií medzi kolegov
- kontakt s organizáciami a inštitúciami, pôsobiacimi v oblasti EnvV a starostlivosti o životné prostredie a obohacuje ich ponukami realizácie plánu práce EnvV
- kontakt s rodičmi a ďalšími subjektmi pôsobiacimi v komunite v oblasti EnvV a starostlivosti o životné prostredie
- účasť na vzdelávaní v oblasti environmentálnej výchovy a vzdelávania
- koordinácia/sprostredkovanie vzdelávania pre kolegov, pedagógov

-
- iniciácia, príp. koordinácia prác na ekologizácii prevádzky školy (znižovaní ekologickej stopy školy)
 - vypracovanie systému monitoringu a vyhodnocovania plnenia stanovených cieľov EnvV, nadobúdania cieľových kompetencií / spôsobilostí a efektívnosti používaných metód + realizácia monitoringu a vyhodnocovania

Poznámky:

- koordinátor = manažér

- kvalifikácia koordinátora EnvV:

- perfektná znalosť osnov (nielen svojich aprobačných predmetov), prierezovej témy, súvisiacich pedagogických dokumentov
- IT zručnosti
- komunikačné zručnosti
- manažérske schopnosti
- environmentálne vzdelanie nie je podmienkou
- z praxe odpozorované – efektívne je mať na školách s viacpočetným pedagogickým zborom (hranica cca 12 – 15 pedagógov) koordinátorov EnvV extra pre 1. a extra pre 2. stupeň základných škôl, na stredných školách analogicky.

3.1.5 Dlhodobé projekty:

„Profilovým a dlhodobým projektom školy je program Zelená škola (www.zelenaskola.sk)...“

3.1.6 Spolupráca s rodičmi a inými subjektmi:

„Medzi poradné orgány vedenia školy patrí Kolégium Zelenej školy, ktoré koordinuje program Zelená škola. Administrátorom Kolégia je koordinátor environmentálnej výchovy na škole (resp. koordinátor programu Zelená škola), členmi kolégia sú riadiaci, pedagogickí aj nepedagogickí zamestnanci školy, zástupcovia rodičov, obce, zriaďovateľa a nadpolovičnú väčšinu členov Kolégia Zelenej školy tvoria žiaci...“

„Medzi partnermi školy sú na základe dlhodobej spolupráce štátne, odborné, súkromné i mimovládne environmentálne inštitúcie, konkrétne organizácie združené v Spoločnosti environmentálne-výchovných organizácií Špirála (www.spirala.sk)...“

3.1.7 Priestorové a materiálno-technické podmienky školy:

„sú definované: špecializovaná environmentálna učebňa s knižnicou, stredisko separácie školského odpadu, výučbová ekoplocha, učebňa v prírode, využitie školského pozemku na environmentálnu výchovu a pod.“

3.1.8 Škola ako životný priestor:

„...sú popísané opatrenia školy pre pro-environmentálnu prevádzku školy:
- v zmysle technických opatrení (orientácia na environmentálne prijateľné a úsporné technológie, na budovanie exteriérovej aj interiérovej zelene, na ekologické spôsoby čistenia, na využívanie ekologických materiálov, produktov, vrátane bio-potravín)
- aj v zmysle celkovej atmosféry a vzťahov vnútri školy aj navonok: budovanie priateľských a rovnocenných vzťahov na úrovniach učiteľ – učiteľ, učiteľ – žiak, učiteľ – rodič, chápanie školy ako prirodzeného komunitného centra pre komunitu žiakov, zamestnancov školy, rodičov a občanov obce/mestskej časti...“

3.2 v kapitole Charakteristika ŠkVP

3.2.1 Pedagogické princípy školy vychádzajú z princípov vzdelávania k udržateľnému rozvoju (V-UR), napríklad v interpretácii cieľov programu Zelená škola/EcoSchools a v zmysle nižšie uvedených charakteristík V-UR z dielne OSN

3.2.2 Zameranie školy

„Školský vzdelávací program je koncipovaný ako program environmentálny s dôrazom na ochranu a tvorbu životného prostredia. Obsah vychádza, dopĺňa a rozširuje prierezovú tému Environmentálna výchova. Hlásime sa k zásadám a princípom holistickej environmentálnej výchovy, resp. výchovy k trvalo udržateľnému životu pri rešpektovaní ľudských práv i práv dieťaťa. Dôležitým zámerom školského vzdelávacieho programu je prostredníctvom projektového vyučovania prepojenie predmetov ekologická výchova, pestovateľské práce, biológia a občianska výchova s konkrétnymi praktickými krokmi vedúcimi k šetrnejšiemu prístupu žiakov k životnému prostrediu. Dôraz kladieme na nekonzumný spôsob života. Naším cieľom je získať a každoročne obhájiť titul Zelená škola. Novými predmetmi školského vzdelávacieho programu je ekologická výchova a pestovateľské práce.“

Iný príklad:

Cieľ: „Sme Zelenou školou, aplikujeme environmentálne vzdelávanie prostredníctvom projektov a environmentálna výchova je súčasťou všetkých programov a života školy. Vzdelávanie k udržateľnému rozvoju nás nabáda chápať prepojenie medzi naším životom a životom ľudí z iných krajín sveta. Výchova k uvedomelej skromnosti je namieste. Zbytočné plytvanie a drancovanie prírody škodí všetkým.“

3.2.3 Profil absolventa

„Vďaka posilneniu predmetov s environmentálnym zameraním (**ekologická výchova, biológia, pestovateľské práce, občianska výchova**) absolvent pozná typy životného prostredia, závislosť ľudského života a živobytia od životného prostredia. Aktívne sa podieľa na ochrane a tvorbe životného prostredia. Absolvent dokáže samostatne získať podstatné, potrebné a veku primerané informácie i s aktívnym využitím informačno – komunikačnej technológie. Žiak vie vyjadriť svoj názor v ústnej, písomnej i prezentačnej forme, vie obhájiť svoj názor a dokáže využiť argumenty a fakty na komunikačnej úrovni v prospech občianskych aktivít.“

3.2.4 Pedagogické stratégie sú priamo závislé od ľudských zdrojov tej ktorej školy. Environmentálne zameranie školy by malo ale v čo najväčšej miere znamenať aj vytvorenie priestoru pre organizáciu výchovno-vyučovacieho procesu v teréne, v prírode, v obci, s využitím prvkov problémového, projektového vyučovania, IKT, zážitkového vyučovania, globálnej výchovy a pod.

3.2.5 Začlenenie prierezových tém

„Environmentálna výchova – tvorí prirodzenú súčasť každého predmetu školského i štátneho vzdelávacieho programu. V rámci projektového vyučovania v programe ISCED 2 je obsah predmetu začlenený hlavne v témach projektového vyučovania predmetov ekologická výchova, biológia, pestovateľské práce, občianska výchova. V rámci predmetu výtvarná výchova je predmet vyučovaný v témach so zameraním na výtvarné spracovanie materiálu. V rámci školského vzdelávacieho programu ISCED 1 a ISCED 2 predstavuje ucelený systém výchovno-vzdelávacieho pôsobenia realizovaný učiteľom a formovaný základnými pedagogickými materiálmi.“

3.3 v kapitole Školský učebný plán:

sú naplánované časové dotácie pre jednotlivé predmety, vrátane zadelenia voliteľných hodín, napríklad v prospech rozšírenia povinných učebných predmetov alebo v prospech voliteľných predmetov, napr. predmetu Environmentálna výchova.

3.4 v kapitole Učebné osnovy:

sú zadefinované didaktické programy vzdelávania pre každý predmet, vrátane voliteľných predmetov – pre inšpiráciu uvádzame príklad osnov predmetu Environmentálna výchova (obsah by mal vychádzať z prierezovej témy Environmentálna výchova, ale aj z potrieb komunity, obce, z regionálnych špecifík školy a z odborného potenciálu dostupných ľudských zdrojov – obsah podobného predmetu teda musí byť variabilný, každá škola bude mať pravdepodobne do veľkej miery tento obsah originálny).

Predmet: Environmentálna výchova

Cieľ predmetu

Žiaci si majú cez tento predmet vytvárať vzťah k životnému prostrediu a naučiť sa zodpovednosti za svoje správanie voči prírode a životnému prostrediu.

V rovine hodnôt a postojov predmet utvára, formuje a pestuje v žiakoch tieto kvality:

- ★ *vnímať život ako najvyššiu hodnotu*
- ★ *pochopiť význam udržateľného rozvoja ako pozitívnu perspektívu*
- ★ *posilňovať pocit zodpovednosti vo vzťahu k živým organizmom a ich prostrediu*
- ★ *podporovať aktívny prístup k tvorbe a ochrane životného prostredia prostredníctvom praktickej výučby*
- ★ *posilňovať pocit zodpovednosti vo vzťahu k zdravému životnému štýlu a k vnímaniu estetických hodnôt prostredia*
- ★ *vnímať a citlivo pristupovať k prírode a prírodnému kultúrnemu dedičstvu*
- ★ *rozvíjať schopnosť kooperovať v skupine, deliť si úlohy, niesť zodpovednosť*

V rovine vedomostí predmet umožňuje poznať a chápať:

- ★ *prírodné javy a deje v životnom prostredí*
- ★ *zásahy ľudskej činnosti do životného prostredia*
- ★ *rozdielne typy životného prostredia*
- ★ *závislosť ľudského života a živobytia od životného prostredia*

V rovine pracovných činností a zručností predmet smeruje k získavaniu pracovných zručností a skúseností v oblasti:

- ★ *tvorby životného prostredia*
- ★ *pri pestovaní liečivých rastlín v bylinnej špirále*
- ★ *pri pestovaní črepníkových rastlín a ošetrovaní vysadených stromčekov v areáli školy a kvetinových záhonov pred školou.*

Rozvoj ďalších kľúčových kompetencií:

- ◆ *komunikačných zručností, vyjadriť vlastný názor na životné prostredie ústnou, písomnou a dramatickou formou*

- ◆ **numerických zručností**, zhromažďovať, triediť, analyzovať údaje, interpretovať údaje o životnom prostredí
- ◆ **sociálnych zručností**, pracovať kooperatívne, v skupinách, vypočítať iných
- ◆ **informačných, komunikačných a technických zručností**, zaznamenávať informácie o spotrebe energií do počítačovej databázy (tvorba tabuliek), vedieť základné postupy pri práci s textom a jednoduchou prezentáciou
- ◆ **spôsobilostí riešiť problém**, dokázať spoznávať pri jednoduchých riešeniach ich klady a zápory a uvedomovať si potrebu zvažovať úrovne ich rizika
- ◆ **spôsobilostí k celoživotnému učniu**, získavať, analyzovať, interpretovať a hodnotiť informácie o životnom prostredí z rozličných zdrojov (internet, odborná literatúra, časopisy)

Tematický celok

1. ZACHOVANIE BIODIVERZITY – rozmanitosti života na našej planéte (6 hodín)

Ciele: Poznať najznámejšie rastliny a živočíchy v regióne. Chápať význam zachovania rozmanitosti života – ekonomické, etické, estetické, vedecké. Stará sa o živé organizmy a uvedomovať si dôsledky pozitívneho / negatívneho zásahu človeka na rozmanitosť foriem života.

Obsah: Rastliny a živočíchy lesného spoločenstva. Zachovanie biologickej rovnováhy na Zemi (potravný reťazec lesného spoločenstva). Praktické poznávanie zásahu človeka na rozmanitosť foriem života – exkurzia. Významné svetové dni – referáty.

2. EKO-KÓDEX našej školy (3 hodiny)

Ciele: Prezentovať priority našej školy smerom dovnútra i navonok k verejnosti prostredníctvom výtvarnej techniky. Vštepovať vedomie zodpovednosti za svoje správanie nielen voči prírode, ale aj voči iným ľuďom. Pomôcť rozvíjať hodnotový systém osobnosti.

Obsah: Princípy Agendy 21 na miestnej úrovni. Eko-kódexy Zelených škôl. Eko-kódex našej školy. Súťaž o naj triedu.

3. ENVIRONMENTÁLNA JESEŇ (4 hodiny)

Ciele: Rozvíjať cit pre starostlivosť o svoje okolie. Zapojenie verejnosti do jednoduchovej akcie na úpravu okolia školy.

Obsah: Vyhrabávanie lístia. Vyčistenie okolia školy. Úprava kvetinových záhonov a bylinnej špirály.

4. BIOPOTRAVINY A EKOLOGICKÉ POĽNOHOSPODÁRSTVO (4 hodiny)

Ciele: Chápať význam pestovania ovocia a zeleniny bez chemických postrekov a genetickej modifikácie. Uvedomiť si negatíva veľkochovu zvierat a prednosti prirodzeného chovu na biofarmách.

Obsah: Exkurzia na biofarmu

5. UČÍME SA SPOLUPRACOVAŤ (3 hodiny)

Ciele: Rozvíjať schopnosť spolupráce a nachádzať riešenia problému. Rozvoj neverbálnej komunikácie. Pozitívne hodnotenie seba a druhých. Tvorivé riešenie medziludských vzťahov. Vyjadrenie citov, empatia, odbúranie agresivity atď.

Obsah - aktivity: Kontakt. Lov na Ľudí. Symboly (podľa metodického príručky: Kde žijeme str. 11-15).

6. SPOZNÁVAME SVOJE OKOLIE (4 hodiny)

Ciele: Súťažnou formou žiaci spoznávajú svoje pocity a názory o mieste kde žijú, rozvíjajú zručnosti komunikácie v tíme, vyjadrujú vlastný názor na životné prostredie a vzájomný rešpekt pri vypočutí iných. Mapovanie environmentálnych problémov v okolí školy. Rozvoj orientácie v teréne pri práci s mapou, technické zručnosti pri zaznamenávaní informácií (fotoaparát, videokamera).

Obsah – aktivity: Čo máme/nemáme radi. Výprava fotografov. Konferencia fotografov. Vytvorme si svoju mapu (podľa metodického príručky: Kde žijeme str. 17-23).

7. ODLESŇOVANIE (3 hodiny)

Ciele: Poznať funkcie a význam lesa a rozlíšiť základné typy lesov. Chápať dôsledky ničenia dažďových pralesov na ekologickú rovnováhu Zeme. Rozumieť racionálnemu využívaniu a obnove lesných porastov.

Obsah: Funkcie, typy a význam lesa. Klimatické pásma našej Zeme. Dažďový prales. Čo nám dáva les. Ekovýchovný program Daphne – Recyklácia starého papiera.

8. PÔDA (4 hodiny)

Ciele: Chápať význam pôdy ako živiteľky ľudstva. Poznať význam pôdných baktérii, húb a bezstavovcov na rozklad organického odpadu, prevzdušňovanie pôdy. Poznať úlohu rastlín v ochrane pôdy pred zvetrávaním.

Obsah: Vznik a rozdelenie pôdy. Praktická aktivita – zisťovanie pôdneho druhu. Druhy erózie (vodná, veterná).

9. VODA (2 hodiny)

Ciele: Poukázať na význam vody pre existenciu života. Znázorniť rieku Dunaj v najrozličnejších podobách prostredníctvom prírodnín nazbieraných z okolia vodných tokov.

Obsah: Dunajský majster umenia.

Je možné využiť napríklad aj vzorový predmet (rozumej prevzatý zo vzorového Školského vzdelávacieho programu, uverejneného na www.statpedu.sk) Tvorba životného prostredia. Podľa zverejneného vzoru sa obsahovo jedná o paralelu s predmetom Pestovateľské práce – samo o sebe je prínosné, že sa v oficiálnych štruktúrach s týmto predmetom ráta, v súvislosti s environmentálnou výchovou je to veľmi dôležitý rozmer vzdelávania, ak sa vhodne skĺbi s praktickou prácou v teréne a na školskom pozemku.

Pre potreby Environmentálneho ŠkVP je napokon vhodné takýto dobrý základ ešte obohatiť ďalšími témami, trebárs podľa príkladu Základnej školy Východná v Trenčíne.

Voliteľný predmet: Tvorba životného prostredia

Pôda	• jej zmeny - použitie chemikálií- úbytok dažďových pralesov- znižovanie úrodnosti- urbanizácia
Osivo	• sadivo - GMO- Znečisťovanie ovzdušia
Zelenina	• Zdravý životný štýl
Burina	• Ručné a chemické odstraňovanie buriny
Okopaniny	• EKO farmy• BIO potraviny• Symboly - znaky - ekoproduktov
Okrasné rastliny	• Zlepšenie kvality ovzdušia / Deň nefajčiarov/• Ochrana zelene - petície• Zachovať a rozširovať zeleň v meste
Ochrana ŽP	• Triedenie odpadu a ďalšie využitie.

V oblasti obsahu môže byť školský vzdelávací program inšpirovaný a obohatený ďalšími témami a úlohami projektu Zelená škola zverejnenými na www.zelenaskola.sk.

4. Možné organizačné formy a metódy začlenenia PT EnvV do ŠkVP

4.1 Samostatný predmet

Tvorcovia Školského vzdelávacieho programu si v prípade vytvorenia samostatného predmetu musia v prvom rade stanoviť do ktorých ročníkov a s akou časovou dotáciou samostatný predmet zaradia.

Metodické poznámky:

- ◆ k vytvoreniu obsahu osnov (obsahového štandardu) samostatného predmetu odporúčame využiť témy obsiahnuté v PT EnvV + rozpracované témy a úlohy v projekte Zelená škola;
- ◆ výkonové štandardy pre nový predmet si tvorí škola sama (aj na základe daností a tradícií konkrétnej školy, presahu s regionálnou výchovou a pod.);
- ◆ názov predmetu môže byť rôzny – nemusí nutne kopírovať názov prierezovej témy;
- ◆ v osnovách pre samostatný predmet musia byť definované nasledovné body:

vzdelávacia oblasť, prierezové témy, názov, charakteristika predmetu, ciele učebného predmetu, časová dotácia, učebné osnovy, výchovno-vzdelávacie stratégie v oblasti vedomostí, zručností, postojov, obsahový štandard, výkonový štandard, kompetencie k osvojeniu, postupy a metódy, učebné zdroje, časovo-tématický plán.

4.2 Kurz environmentálnej výchovy

V prípade formy kurzu je potrebné stanoviť konkrétny časový rámec (napr. 2-mesačná dotácia dvoch hodín týždenne, týždňový terénny kurz...).

Pre environmentálnu výchovu je nezastupiteľná terénna prax, preto je najvhodnejším časom pre zaradenie kurzu EnvV skorá jeseň alebo jarné mesiace.

4.3 Projektové vyučovanie

Forma projektového vyučovania v spolupráci s ostatnými vyučujúcimi (napr. týžden Zeme, školský projekt pre Zelenú školu s účasťou žiakov celej školy, celého ročníka...) bude mať z praktických skúseností efekt najmä v prípade dlhšie trvajúcich projektov (ideálne rozvrhnutých na celý školský rok).

Metodická poznámka k tvorbe rozvrhu:

pre efektívnu prácu na projektoch je vhodné už pri tvorbe rozvrhu premýšľať a vytvoriť v rozvrhu časové bloky predmetov, ktorých vyučujúci na environmentálnych projektoch spolupracujú (blok environmentálnych predmetov).

4.4 EnvV ako súčasť jedného/viaceroch predmetov

Táto forma je odskúšaná – podľa do 1 .9. 2008 platných nadpredmetových osnov Environmentálnej výchovy mal každý vyučujúci povinnosť zapracovať dané environmentálne témy do svojho predmetu.

Princíp zostáva: obohatenie obsahu štandardných predmetov o témy z Prierezovej témy Environmentálna výchova – príklady včlenenia jednotlivých obsahových environmentálnych prierezových tém do konkrétnych predmetov v konkrétnych ročníkoch sú uvedené v priloženej tabuľke, ktorú nájdete na konci publikácie.

4.5 Semináre, kurzy, exkurzie, besedy, expedície...

4.6 Kombinácia uvedených foriem.

5. Systém monitoringu a evaluácie v ŠkVP

Skúsenosti z realizácie jednotlivých foriem a metód začlenenia PT EnvV do ŠkVP budú asi rôzne a budú závisieť od možností jednotlivých škôl, od ľudských zdrojov, od tradícií... Aj v Českej republike sa po dvoch rokoch realizácie rôznych foriem vzdelávacích programov ukazujú skúsenosti aj pozitívne aj negatívne – napríklad v prípade zavádzania samostatného predmetu Environmentálna výchova.

Preto je veľmi dôležité, aby v Školskom vzdelávacom programe bol zakomponovaný **funkčný mechanizmus** na prípadné **korekcie** nedostatkov, neefektívnych metód a foriem.

Systém monitorovania a vyhodnotenia výsledkov monitoringu by mal popísať:

- ⇒ ako a do akej miery sa plnia stanovené ciele
- ⇒ aká je realita nadobúdania cieľových kompetencií/spôsobilostí
- ⇒ ako efektívne sú používané metódy

Ale tiež:

- ⇒ akými metódami sa monitoring realizuje
- ⇒ akým postupom sa bude korigovať metodológia výchovno-vyučovacieho procesu v prípade zistenia nedostatkov.

Systém kontroly a hodnotenia

Ešte nedávno pojem kvality považovali riadiaci zamestnanci a učitelia za proces, ktorým sa zaoberá iba kontrolný orgán. Hoci v teoretickej rovine sme sa dostali veľmi ďaleko a rôzne modely kvality sú známe (Komplexné manažérstvo kvality TQM), v praxi často pretrváva nedôsledné hodnotenie zámerov a výstupov vyučovacieho procesu.

Cieľom tejto kapitoly je zabezpečiť kvalitu a efektivitu školského vzdelávacieho programu. Vlastné hodnotenie sa spracováva za obdobie jedného školského roku v správe o výsledkoch. Výsledky evalvačnej správy by mali vyústiť do konkrétnych korektívnych programov. Tomuto konečnému posúdeniu predchádza priebežné hodnotenie na každej úrovni a komunikácia so všetkými zainteresovanými (učitelia, rodičia, žiaci, riadiace orgány...).

5.1 Priebežné hodnotenie žiaka

Týmto procesom mu máme povedať: „čo vie, čo sa má naučiť, ako to môže dosiahnuť.“

So svojimi žiakmi často hovoríme o hodnotách a kritériách hodnotenia, mali by sme ich viesť k sebahodnoteniu.

Sebahodnotením sa u žiaka podporuje/ rozvíja:

- poznanie dôvodov, hodnoty toho, čo sa učí
- potreba premýšľať o vlastnej práci a plánovať si ju
- pocit istoty v učení, vedieť čo dokáže a ako získa pomoc
- uvedomovanie si a vyrovnanie sa s požiadavkami
- rozvíjanie schopnosti komunikácie a sebvýjadrenia
- stanovovanie si osobných cieľov
- uvedomenie si, že sa môže meniť
- získavanie spätnej väzby o vlastnom učení a uvedomenie si svojich úspechov

Sebahodnotenie a metakogníciu žiakov možno rozvíjať aj prostredníctvom otázok na konci vyučovacej hodiny (výstupy projektu Phare- SK0002.01):

- Čo považujete za najdôležitejšie z toho, čo ste sa dnes naučili?
- Čo ste sa dnes o sebe naučili (čo ste sa dozvedeli nové a neočakávané)?
- O čom by ste sa chceli dozvedieť viac?
- Máte ešte nejaké iné otázky alebo poznámky?

Každý učiteľ musí mať kompetencie, ktoré súvisia s diagnostikou žiaka.

Autoevaluácia – posúdenie programu žiakmi - jednotlivými triedami prostredníctvom dotazníkov (vyhodnotiť prostredníctvom triedneho učiteľa, ktorý informuje ostatných učiteľov), alebo cez mentora (tútora triedy).

5.2 Priebežné hodnotenie učiteľa

Okrem kontrolnej a hospitačnej činnosti riaditeľa, metodikov a kolegov máme v tomto bode na mysli najmä sebahodnotenie učiteľa. Učiteľ priebežne hodnotí svoju prácu. Mal by zisťovať, či a do akej miery boli stanovené edukačné ciele splnené, teda čo žiak z vyučovacieho procesu získal. Mal by mať 3 základné kompetencie:

- vedieť projektovať proces učenia sa žiakov na vyučovaní
- vedieť riadiť a podporovať proces učenia
- vedieť vyhodnocovať projekt učenia sa žiakov:
 - reflektovať reálny proces učenia sa žiakov a porovnať ho s projektovým procesom s ohľadom na cieľ, učivo, úlohy, metódy, prostriedky, kritériá úloh a potrieb času
 - navrhovať nové zámery, korekcie na zlepšenie účinnosti procesu učenia žiakov na vyučovaní na základe analýzy reálneho a projektovaného procesu

Autoevaluácia uskutočnená učiteľmi prostredníctvom dotazníka, krúžku kvality (diskusie) alebo inou metódou.

5.3 Hodnotenie nových postupov

Kvalita spočíva aj v uplatňovaní nových postupov. Tie je však potrebné stále hodnotiť. Zdokonaľovanie vyučovacieho procesu vyžaduje od učiteľa, aby sa stále zamýšľal, analyzoval a hodnotil vlastnú prácu a snažil sa ju skvalitňovať.

Neodmysliteľnou súčasťou jeho práce by mal byť systematický prístup **PDCA** cyklus, ktorý pozostáva zo 4 etáp:

1. plánovanie činnosti (P-Plan)
2. realizácia plánu (D-Do)
3. hodnotenie (C-Check)
4. zavedenie inovácie do procesu, ak sa osvedčila (A- Act)

Pri aplikácii PDCA cyklu učiteľ v podstate realizuje akčný výskum (Turek, I.: Didaktika. Bratislava, 2008: Iura Edition, spol.s r.o.).

Jednou z metód sebahodnotenia učiteľa je vytváranie vlastného portfólia, ktoré mu pomáha vykonávať reflexiu svojej práce.

Medzi metódy, ktoré napomôžu posúdiť kvalitu programu patria:

- Dotazníky (žiakom, rodičom, učiteľom)
- Rozhovor (diskusia)
- Pozorovanie
- Štatistické metódy
- Braistorming
- Portfólio žiaka
- Výstava projektov (žiacke práce, grafy, výrobky, vystúpenia, dramatické scény, exhibície...slávnosti učenia)
- SWOT analýza (Strengths - silné stránky, Weaknesses - slabé stránky, Opportunities - možnosti, Threats - obavy, riziká, vonkajšie, vnútorné faktory)
- Krúžky kvality
- Autodidaktické testy...

Podmienky kvalitného realizovania programu:

- Jasné a konkrétne ciele environmentálneho vyučovacieho procesu stanovené v štandardoch.
- Odborný rast a vzdelávanie učiteľov organizované v spolupráci rezortu školstva a mimovládnych organizácií.

- Spätná väzba zameraná na hodnotenie vyučovacieho procesu vo veľmi širokom ponímaní ako spätná väzba vnútorná, smerom k žiakom a vonkajšia smerom k učiteľovi, ktorý rozvíja formatívne hodnotenie, priebežne žiakov diagnostikuje, doučuje...
- Pravidelné hodnotenie kvality školy.

Kvalita prichádza z ustavičného experimentovania s novými myšlienkami a programami, hodnotenia výsledkov experimentov a rozhodovania na základe týchto výsledkov (Turek, I.: Didaktika. Bratislava, 2008: Iura Edition, spol.s r.o.).

Veľmi málo sa dá stretnúť v praxi s tým, aby sa učitelia vzájomne radili, vymieňali si skúsenosti, diskutovali o tom, čo sa im v práci darí, radili si, ako zvládnuť jednotlivé triedy, problémových žiakov... Tieto cenné diskusie by mali byť normálnou súčasťou práce metodických združení či pedagogických porád. Práca pedagóga je čoraz náročnejšia, škola nepripraví učiteľa na prácu s problémovými žiakmi, nenaučí ho efektívnym postupom, ktoré by mu pomohli. Tieto slabiny ľahšie zdoláme spoluprácou a ďalším štúdiom. V praxi vidíme, ako sa problémy podsúvajú buď ako neschopnosť daného učiteľa alebo nevychovanosť žiaka.

Takéto jednoduché to však nie je. Za súčasnými zmenami prejavujúcimi sa v atmosfére škôl sú hlbšie zmeny v spoločnosti, v rodinnom živote a v celkovom posunutí našich hodnôt.

Autoevaluácia je veľmi dôležitá súčasť života každej školy. Musíme poznať svoje silné a slabé stránky. A problémy sa nám bude dať riešiť len vtedy, ak sa o nich otvorene budeme zhovárať a spoločne hľadať riešenie. To sa však na hodnotenie nesmieme pozeráť len ako na proces hľadania vinníkov. Z čoho iného sa lepšie poučíme ako z chýb? Naučme sa poďakovať tomu (rodič, kolega, inšpekcia, žiak...), kto nás na chybu upozornil a nebojme sa ho na jeho názor spýtať a diskutovať o ňom. A napokon, nehľadajme iba chyby.

Oceňme to, čo sa nám darí a oslávme svoju výnimočnú prácu a svoje výnimočné postavenie.

6. Vzdelávanie k udržateľnému rozvoju

Koncepcia environmentálnej výchovy a vzdelávania vo všetkých stupňoch škôl v SR a v systéme celoživotného vzdelávania bola v roku 2006 doplnená o zložky smerujúce ku vzdelávaniu k udržateľnému rozvoju, čím sa reflektovali požiadavky Koncepcie EÚ o celoživotnom vzdelávaní, Stratégie EHK OSN pre vzdelávanie k udržateľnému rozvoju, Deklarácie o životnom prostredí a rozvoji (Rio de Janeiro), Miléniových rozvojových cieľov a ďalších medzinárodných dohovorov. Z uvedeného vyplýva, že hoci Štátny vzdelávací program definuje Prierezovú tému Environmentálna výchova, do značnej miery zabezpečuje zároveň implementáciu širšie koncipovaného vzdelávania k udržateľnému rozvoju.

Organizácia OSN pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) uvádza základné charakteristiky vzdelávania k udržateľnému rozvoju:

- ➔ je založené na hodnotách zdôrazňujúcich udržateľný rozvoj (medzigeneračná rovnosť a rovnosť pohlaví, sociálna tolerancia, zmierňovanie chudoby, ochrana životného prostredia, zachovanie prírodných zdrojov, spravodlivé a mierumilovné spoločenstvá);
- ➔ zaoberá sa rovnováhou troch pilierov udržateľnosti - životné prostredie, spoločnosť a ekonomika;
- ➔ podporuje celoživotné vzdelávanie;
- ➔ je lokálne a kultúrne primerané;
- ➔ je založené na lokálnych podmienkach, potrebách a vnímaní, ale zároveň uznáva, že uspokojovanie lokálnych potrieb má často nadnárodné účinky a dôsledky;
- ➔ zahŕňa formálne, neformálne aj informálne vzdelávanie;
- ➔ podporuje občianske kapacity pre komunitné rozhodovanie, sociálnu toleranciu, správcovstvo životného prostredia, adaptabilné pracovné sily a kvalitu života;
- ➔ je interdisciplinárne.

Tieto aspekty môžu byť zavedené v rôznych formách, rešpektujúc kultúru danej krajiny. Snahou Dekády OSN pre vzdelávanie k udržateľnému rozvoju (2005-2015) je pomôcť národom, regiónom, komunitám a školám preorientovať existujúce formálne vzdelávacie systémy na vzdelávanie k udržateľnému rozvoju pre všetkých obyvateľov. V našich podmienkach to znamená nielen nové vedomosti a zručnosti ale aj perspektívy a hodnoty, ktoré budú motivovať ľudí žiť udržateľným spôsobom a participovať v demokratickej spoločnosti. Preorientovanie vzdelávania sa musí objaviť na každej úrovni – od materských škôl až po univerzity.

Ako príklad vzdelávacieho programu, ktorý UNESCO a Environmentálny program OSN (UNEP) uznali ako model pre vzdelávanie k udržateľnému rozvoju, stručne opíšeme metodológiu programu Eco-Schools, pôsobiaceho na Slovensku pod názvom Zelená škola (www.zelenaskola.sk).

Tabuľka: Metodológia programu Eco - Schools:

7 krokov Eco-Schools/Zelená škola	Participatívny environmentálny manažment na škole (metodológia vypracovaná podľa systému riadenia kvality EMAS/ ISO 14001)	Kľúčové slová
<p>1.</p> <p>Vytvorenie Akčného tímu Zelenej školy</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ jadro procesu na škole, akčný tím organizuje a riadi školské aktivity ■ pozostáva zo zástupcov skupín zainteresovaných na životnom prostredí v lokalite školy, predovšetkým zo žiakov, učiteľov, nepedagogického personálu, rodičov, zástupcov zriaďovateľa alebo školského úradu ■ žiaci a študenti by mali mať hlavnú rolu ■ výsledkom tohto procesu je zmysel pre demokraciu a podpora motivácie u študentov preberať iniciatívu v rozhodovaní 	<p>metodológia Eco - Schools</p> <p>hlavná rola: žiaci / študenti</p> <p>demokracia</p>
<p>2.</p> <p>Enviromentálny audit školy</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ začiatok práce – prehľad alebo zhodnotenie dopadov školy na životné prostredie ■ široká škála možností pre aktivity žiakov, napr. posúdenie stavu nakladania s odpadmi na škole, vyhodnotenie spotreby vody a energie na škole za uplynulý rok a pod. 	<p>hlavná rola: žiaci</p>
<p>3.</p> <p>Akčný plán</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ informácie z environmentálneho auditu školy sú východiskom na určenie prioritných oblastí a stanovenie akčného plánu ■ určia sa dosiahnuteľné, realistické ciele a termíny pre zlepšenie výkonnosti v konkrétnej oblasti ochrany životného prostredia 	<p>Enviromentálny plán školy</p> <p>hlavná rola: žiaci</p>
<p>4.</p> <p>Monitoring a hodnotenie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ tento krok zaisťuje, že smerovanie k stanoveným cieľom sa sleduje a sú urobené nevyhnutné opatrenia ■ zabezpečuje tiež, že environmentálne vzdelávanie a starostlivosť o prevádzku školy sú kontinuálne 	<p>Sledovanie aktivít zmeny v Akčnom pláne</p> <p>hlavná rola: žiaci</p>

Tabuľka: Metodológia programu Eco - Schools:

7 krokov Eco-Schools/Zelená škola	Participatívny environmentálny manažment na škole (metodológia vypracovaná podľa systému riadenia kvality EMAS/ ISO 14001)	Kľúčové slová
5. Učebné osnovy	<ul style="list-style-type: none"> ■ väčšina žiakov/študentov preberá relevantné témy (najmä však témy energia, voda, odpad) na vyučovaní ■ celá škola sa má zapájať do praktických aktivít, napr. šetrenie vodou, minimalizácia a separácia odpadov, efektívne využívanie papiera a pod. ■ Environmentálna výchova ako prierezová téma zasahuje do všetkých predmetov a je súčasťou učebných osnov. Zelené školy majú implementáciu prierezovej témy podrobne rozpracovanú v svojom Školskom vzdelávacom programe a to z hľadiska obsahu aj výučbových foriem 	<p>hlavná rola: učitelia</p> <p>zapojenie celej školy</p>
6. Enviromentálny audit školy	<ul style="list-style-type: none"> ■ tento krok priamo prináša Lokálnu Agendu 21 do škôl, zapojením rodičov, samosprávy, podnikateľskej sféry a širšej komunity školy do procesu Zelenej školy a do ochrany životného prostredia ■ školám sa odporúča tvoriť partnerstvá s externými organizáciami a čerpať z ich skúseností a expertízy 	<p>Spolupráca s rodičmi, personálom školy, samosprávou, firmami, s externými organizáciami;</p> <p>hlavná rola: žiaci / študenti a učitelia</p>
7. Eko-kódex	<ul style="list-style-type: none"> ■ každá Zelená škola vytvorí svoj vlastný Eko-kódex ako deklaráciu svojich hodnôt a cieľov vo vzťahu k ochrane životného prostredia, načrtávajúc, čo sa snažia žiaci/študenti dosiahnuť 	<p>hlavná rola: žiaci / študenti</p> <p>zapojenie celej školy</p>
Medzinárodné ocenenie vlajkou a certifikátom Eco-Schools	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zelená vlajka Eco-Schools je eko-značka pre vysoký výkon školy v programe Eco-Schools – je udeľovaná medzinárodnou Nadáciou pre environmentálne vzdelávanie (FEE) prostredníctvom národných koordinátorov programu 	<p>registrované školy</p> <p>certifikované školy</p>

7. Záver

Ciele environmentálnej výchovy aj vzdelávania k udržateľnému rozvoju sú podobné, zjednodušene ich možno zhrnúť do jedného: zmena správania v prospech zachovania podmienok života na Zemi pre súčasné aj budúce generácie (= pro-environmentálne správanie).

Z publikovaného textu je snáď zrejmé, že správnych alebo dobrých ciest k tomuto jednému spoločnému cieľu vedie viac. Pre výber tej najlepšej cesty pre konkrétnu školu sú dôležité regionálne a miestne podmienky, ľudský potenciál (vrátane motivácie vedenia školy i zriaďovateľa) a spoločenská objednávka.

Uvedomujeme si, že diskutovanú tému sme v rámci vymedzeného priestoru mohli iba načrtnúť. Pri každej kapitole, pri každej podkapitole, pri každom bode či dokonca pri každej vete by sa patrilo uviesť kopy príkladov, námetov, inšpirácií. A tie aj v praxi škôl existujú a dokazujú, že téma environmentálnej výchovy a vzdelávania na školách je živá, dá sa uchopiť neformálne (v zmysle "nie formálne") a s konkrétnym dopadom ako na kvalitu životného prostredia, tak aj na zmenu vzorcov správania objektov nášho záujmu - žiakov škôl.

Boli by sme preto veľmi radi, ak by sa táto publikácia stala výzvou k zdieľaniu skúseností s efektívnym a cieľavedomým začleňovaním prierezovej témy Environmentálna výchova do Školských vzdelávacích plánov, resp. praktickej realizácie konkrétnych aktivít, programov, projektov, vzorových hodín vo výchovno-vyučovacom procese.

Budeme radi, ak sa o svoje skúsenosti podelíte v existujúcich priestoroch - napríklad vo fóre na stránke www.zelenaskola.sk alebo ak nám na adresu vydavateľa pošlete e-mail alebo list.

8. Užitočné kontakty a informácie

Stránka Ministerstva školstva SR:
www.minedu.sk

Portál Štátneho pedagogického ústavu:
www.statpedu.sk

Stránka medzinárodného projektu Zelená škola:
www.zelenaskola.sk

Zoznam zaujímavých stránok k realizácii
environmentálnej výchovy - 266 tipov pre EnvV:
www.cea.sk

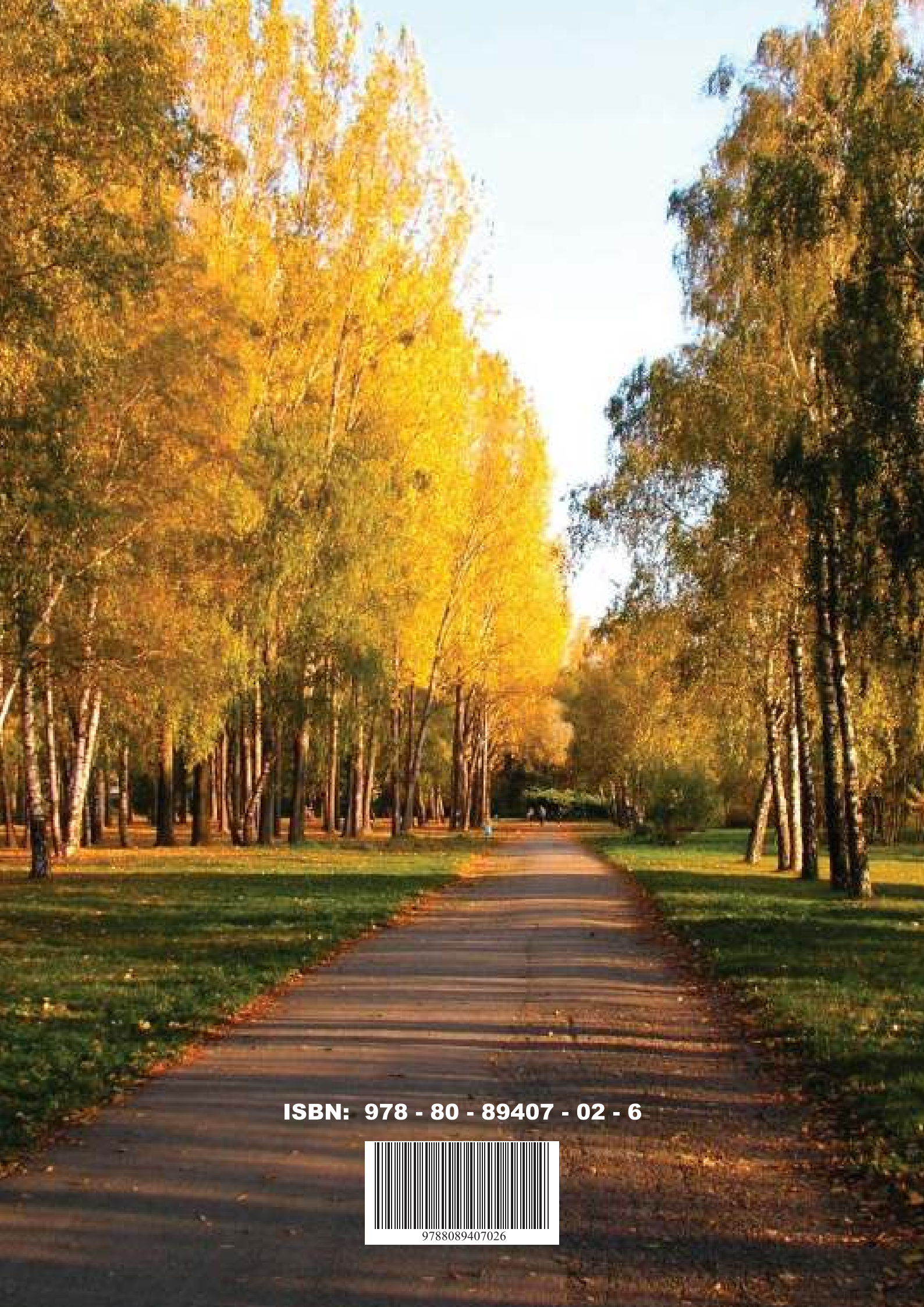
Metodický portál pre českých pedagógov:
www.rvp.cz

Vzorový environmentálny školský vzdelávací program pre základné školy Richard Medal a kolektív

Vydal: Región Biele Karpaty, december 2008
Jazyková úprava: neprešlo jazykovou úpravou
Grafická úprava: Ľuboš Krajčák
Tlač: T-expres Trenčín
Náklad: 400 ks

ISBN: 978 – 80 – 89407 – 02 – 6

ISBN: 978 - 80 - 89407 - 02 - 6

9788089407026